

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

7 листопада 2015 року набув чинності ЗУ «Про Національну поліцію», на підставі чого втратив чинність ЗУ «Про міліцію», який діяв на території України ще з 1 січня 1991 року.

ЗУ «Про Національну поліцію» було прийнято Верховною Радою України ще 2 липня 2015 року. 4 серпня Закон був підписаний Президентом України, а вже 6 серпня був опублікований в газеті «Голос України».

Характерною рисою вказаного закону є те, що набрання ним чинності відбувалось у різні часові етапи на різних адміністративно-територіальних одиницях України. Така ситуація була зумовлена тим, що впровадження реформи міліції розпочалось задовго до прийняття уповноваженими органами хоча б якихось нормативно-правових актів, що регулювали б це питання, а тому уже фактично сформовані підрозділи новоствореної поліції могли б залишитись не лише без нормативного регулювання їхньої діяльності, але й без правової підстави їхнього існування взагалі.

Так, щодо поліцейських підрозділів патрульної поліції в місті Києві ЗУ «Про національну поліцію» набрав чинності в день його опублікування, а щодо поліцейських підрозділів патрульної поліції в містах Одесі та Львові - 20 серпня 2015 року. Подібна ситуація була зумовлена тим, що вже 4 липня 2015 року розпочала свою діяльність у місті Києві патрульна служба, яка до моменту набрання законом чинності керувалась положеннями ЗУ «Про міліцію» та прийнятим в рамках реформи Положенням про патрульну службу МВС, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 02.07.2015 року №796.

ЗУ «Про Національну поліцію» визначає національну поліцію України (поліцію) як центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Положення про Національну поліцію, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, що набрало чинності одночасно із ЗУ «Про національну поліцію», під Національною поліцією розуміє центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Тобто згідно з новим законом значно зменшився вплив Міністерства на діяльність поліції, який наразі полягає лише у спрямуванні та координації поліції, тоді як під міліцією відповідно до ЗУ «Про міліцію» розуміли єдину систему органів, яка входить до структури МВС України та у своїй діяльності повністю підпорядковується МВС України.

За новим законом «Про Національну поліцію» до структури поліції входять кримінальна поліція, патрульна поліція (правонаступниця міліції громадської безпеки та державної автомобільної інспекції), органи досудового

розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція та поліція особливого призначення (заплановано створення Корпусу Оперативно-Раптової Дії, набір до якого розпочався наприкінці жовтня 2015 року, який прийде на зміну спеціальним підрозділам колишньої міліції — «Сокіл», «Грифон», «Титан» і т.д.).

Принциповим моментом нового закону є також закріплення принципів діяльності новоствореної поліції, серед яких виділяється закріпленій на хвилі останніх подій в Україні принцип політичної нейтральності поліції та поліцейських. Зміст цього принципу полягає у незалежності поліції від діяльності громадських об'єднань та політичних партій та недопустимості висловлення особистого ставлення до діяльності окремих політичних сил та партій з боку поліцейських.

Слід відзначити, що ЗУ «Про Національну поліцію» досить розмито та вузько встановлює коло основних обов'язків поліцейського, обмежуючи їх неухильним дотриманням положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського; професійним виконанням своїх службових обов'язків відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва; недопустимістю порушення прав і свобод людини; наданням невідкладної, зокрема до медичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я; збереженням інформації з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків; інформуванням безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді, а також рядом обов'язків щодо представлення та пред'явлення службового посвідчення.

Новацією є і введення посади керівника Національної поліції, який здійснює безпосереднє керівництво поліцією і призначається та звільняється Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій Міністра внутрішніх справ України. Саме наявність вказаної посади, за якою закріплено ряд повноважень з управління поліцією, і свідчить про певну організаційну самостійність Національної поліції України від МВС України.

ЗУ «Про Національну поліцію» на відміну від ЗУ «Про міліцію» визначає коло основних повноважень новоствореного органу замість окремого закріплення прав та обов'язків співробітників міліції. В Положенні про Національну поліцію коло повноважень поліції було значно розширено та деталізовано. Стосовно різниці в повноваженнях, то передусім слід відзначити відсутність у поліції повноважень із приймання іспитів на право керування транспортними засобами, видачі дозволів на придбання, зберігання, носіння, перевезення і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів тощо. У прийнятих нормативно-правових актах також нічого не згадується щодо повноважень поліції із виявлення і повідомлення закладів охорони здоров'я про осіб, які становлять групу ризику захворювання на СНІД, і здійснення приводу цих осіб, а також інфікованих вірусом імунодефіциту людини, хворих на венеричні захворювання, хронічний алкоголізм і наркоманів, які вводять наркотичні засоби шляхом ін'єкцій, для обов'язкового обстеження і лікування.

ЗУ «Про Національну поліцію» встановлює повноваження поліції із співпраці з Інтерполом та Європолом, що знову ж таки пов'язано із відносною самостійністю та відокремленістю Національної поліції України від МВС України. Вбачається, що така співпраця може вийти на якісно новий рівень саме завдяки усуненню численної кількості бюрократичних формальностей, які опосередковують такі відносини нині.

ЗУ «Про Національну поліцію» виокремлено повноваження поліції у сфері запобігання і припинення насильства в сім'ї та контролю за додержанням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням у дитячому середовищі, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі. Не те щоб попередня міліція у вказаних відносинах взагалі не відігравала ролі. Вказане положення було закріплено задля чергового підкреслення демократичного та гуманістичного підходу законодавця до регулювання відносин за участю міліції.

Широкими є повноваження новоствореної поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення. Зокрема передбачається ведення поліцією 18 (!) різних баз даних, серед яких незрозуміле формування бази даних стосовно осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу. Також такими, що не відповідають загальному духу нового закону та й взагалі постулатам, на яких формується сучасна правова держава, є положення про збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК) під час наповнення баз даних стосовно осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт).

Загалом же слід відзначити, що повноваження новоствореної поліції мало чим відрізняються від повноважень міліції. А ті зміни, що відбулися, не дозволяють визнати реформу міліції як докорінну, як було анонсовано.

Цікавим є введення у ЗУ «Про Національну поліцію» положень про поліцейські заходи та вимоги до них. Серед поліцейських заходів законодавець зокрема виокремлює превентивні та примусові заходи. Зокрема до превентивних заходів належать:

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;
- 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;
- 11) поліцейське піклування.

Законом чітко регламентовано, за яких умов може бути застосований той чи інший превентивний захід. Так, наприклад, перевірка документів може мати місце в разі:

якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;

якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;

якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю;

якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо;

якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення.

Також законом встановлено 9 підстав, з яких поліцейський може зупинити автотransпортний засіб.

Стосовно поліцейських примусових засобів, то під ними розуміють вже відомі законодавцю фізичний вплив, застосування спеціальних засобів та застосування вогнепальної зброї. Перелік спеціальних засобів новим законом було значно розширено, зокрема, відтепер виконання своїх повноважень поліцейський може використовувати також засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо), спеціальні маркувальні і фарбувальні засоби та службових коней. Підстави застосування фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї теж чітко визначено ЗУ «Про Національну поліцію».

Окремо слід зупинитись на деяких вимогах щодо застосування спеціальних засобів, які були введено у зв'язку із набранням чинності ЗУ «Про Національну поліцію». Так, відтепер поліцейському заборонено застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску. А також було встановлена заборона застосування водомета при температурі повітря нижче +10°C (замість 0°C, встановлених Правилами застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку, затверджених постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. N 49).

Планується прийняття підзаконних нормативно-правових актів, що будуть регулювати порядок застосування спеціальних засобів та конкретні види спеціальних засобів, які можна буде використати в певній ситуації.

Таким чином, попри анонсування докорінних змін у правовому регулюванні діяльності поліції, вказаних змін, які стосуються саме повноважень поліції, було запроваджено небагато. Нині правове регулювання діяльності новоствореної поліції перебуває на початковому етапі. Планується прийняття підзаконних нормативно-правових актів, які будуть детально врегульовувати окремі аспекти діяльності поліції як органу виконавчої влади. Необхідним кроком є також прийняття нормативних актів, які б визначили правове становище окремих підрозділів Національної поліції. З огляду на це, говорити про якісь результати проведення реформи міліції в Україні поки надто рано.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02.07.2015.